

PRAWNOPORÓWNAWCZE ASPEKTY PENALIZACJI CZYNÓW GODZĄCYCH W WOLNOŚĆ WYZNANIA W POLSKIM I NIEMIECKIM PRAWIE KARNYM

BEATA BACHURSKA *

DOI: 10.26399/iusnovum.v19.4.2025.34/b.bachurska

STRESZCZENIE

Prawnokarna ochrona wolności wyznania, rozumiana tu również jako wolność religijna czy wolność sumienia, podlega ochronie nie tylko w aktach prawa międzynarodowego, ale została także uwzględniona w postanowieniach większości konstytucji obowiązujących w Europie. W konsekwencji na władzach krajowych ciąży obowiązek zapewnienia pokojowej koegzystencji różnych wyznań i religii. Artykuł ten ma na celu przybliżenie regulacji polskiego i niemieckiego kodeksu karnego w zakresie wolności wyznania oraz porównanie zakresu ich ochrony w świetle ustaw zasadniczych tych państw.

Słowa kluczowe: wolność, religia, wyznanie, polskie prawo karne, niemieckie prawo karne

COMPARATIVE LAW ASPECTS OF CRIMINALISATION OF ACTS AGAINST FREEDOM OF RELIGION IN POLISH AND GERMAN CRIMINAL LAW

ABSTRACT

The criminal law protection of freedom of belief, understood here also as freedom of religion or freedom of conscience, is not only safeguarded by acts of international law but is also enshrined in the constitutions of most European states. Consequently, national authorities are obliged to ensure the peaceful coexistence of different faiths and religions. This article aims to

* dr, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Rzeszowski (Polska), e-mail: bbachurska@ur.edu.pl, ORCID: 0000-0001-5656-9068

provide an overview of the provisions of the Polish and German Criminal Codes concerning religious freedom and to compare the scope of their protection in light of the basic laws of these countries.

Keywords: freedom, religion, belief, Polish criminal law, German criminal law

Wolność wyznania¹ jest jednym z fundamentalnych praw człowieka. Jest to wartość obiektywna i pierwotna, tj. niezależna od ustawodawcy. Państwo nie może jej nikomu nadać ani odebrać. Podstawowy zakres tej wolności podlega ochronie międzynarodowej, konstytucyjnej, a także ochronie przewidzianej w aktach prawa wewnętrznego, w tym ochronie prawnokarnej.

REGULACJE MIĘDZYNARODOWE

Wolność wyznania, obok wolności myśli i wolności sumienia, jest jedną z trzech wolności chronionych na gruncie art. 9 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności², zgodnie z którym każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania; prawo to obejmuje wolność zmiany wyznania lub przekonań oraz wolność uzewnętrzniania indywidualnie lub wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie, swego wyznania lub przekonań przez uprawianie kultu, nauczanie, praktykowanie i czynności rytualne. Z ustępu 2 tej normy wynika, że wolność uzewnętrzniania wyznania lub przekonań może podlegać jedynie takim ograniczeniom, jakie są przewidziane przez ustawę i konieczne w społeczeństwie demokratycznym z uwagi na interesy bezpieczeństwa publicznego, ochronę porządku publicznego, zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób. Wolność wyznania słusznie bywa utożsamiana z wolnością religii³ i brak jest podstaw do różnicowania normatywnego znaczenia pojęć „wolność wyznania” i „wolność religii”.

Cytowany przepis Konwencji obejmuje swym zakresem szerokie spektrum przekonań o charakterze religijnym, filozoficznym, światopoglądowym oraz etycznym⁴. Wolność myśli, sumienia i wyznania stanowi fundamenty „społeczeństwa demokratycznego” w kwestii zarówno ochrony tożsamości, jak i sposobu życia osób wierzących, ateistów, agnostyków, sceptyków czy osób indyferentnych religijnie⁵.

¹ Na potrzeby niniejszego artykułu przyjęto tożsamość znaczeniową terminu „wolność wyznania” z „wolnością religii” i „wolnością sumienia”.

² Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r., nr 61, poz. 284), dalej: Konwencja, EKPC.

³ M. Olszówka, w: *Konstytucja RP, T. I, Komentarz do art. 1–86*, red. L. Bosek, M. Safjan, Warszawa 2016, nb. 43; M. Rozner, *Prawo do wolności religijnej w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka z 1950 r.*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2002, nr 5, s. 111 i n.; K. Kačka, *Geneza i źródła wolności religii w europejskiej przestrzeni politycznej i prawnej*, „Seminare” 2013, nr 34, s. 164.

⁴ J. Szymanek, *Konstytucjonalizacja prawa do wolności myśli, sumienia, religii i przekonań*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2007, nr 10, s. 90–94.

⁵ Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 25 maja 1993 r. w sprawie *Kokinakis przeciwko Grecji*, skarga nr 14307/88, § 31.

Korzystają z niej nie tylko jednostki, ale również podmioty instytucjonalne, tj. wspólnoty religijne⁶.

Wolność wyznania obejmuje prawo do prywatnego oraz publicznego manifestowania własnej religii, także poprzez sprawowanie kultu, nauczanie, praktykowanie i podejmowanie czynności rytualnych⁷. Z orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wynika ponadto, że w art. 9 ust. 1 EKPC zapewnia się możliwość głoszenia i nawracania na własną religię oraz nakłada na państwo obowiązek poszanowania i zapewnienia autonomicznej egzystencji wspólnot religijnych, a więc współlistnienia osób i grup, cechujących się różną tożsamością i przywiązaniem do odmiennych wyznań⁸. To oznacza, że na państwie ciąży obowiązek zagwarantowania pokojowego współlistnienia wszystkich religii oraz tych, którzy nie utożsamiają się z żadną religią⁹. W celu zagwarantowania faktycznej możliwości manifestowania własnych przekonań religijnych, państwo musi zapewnić ochronę sądową wspólnotom religijnym, ich członkom oraz mieniu¹⁰. Realizacja tego obowiązku może polegać na podjęciu środków represjonujących niektóre formy postępowania, w tym także polegającego na przekazywaniu informacji i idei rozumianych jako niezgodne z poszanowaniem wolności myśli, sumienia i religii innych osób¹¹. W tym kontekście podkreśla się w literaturze ponadto, że art. 9 ust. 1 EKPC stanowi ochronę dla aktów kultu i nabożeństwa, którymi praktykuje się religię lub przekonania w ogólnie uznanej formie, dlatego państwo ma obowiązek zapewnić instrumenty prawne gwarantujące prowadzenie modlitw i innych praktyk religijnych w sposób niezakłócony¹².

Zgodnie z brzmieniem art. 9 ust. 2 Konwencji wolność uzewnętrzniania wyznania lub przekonań może podlegać jedynie takim ograniczeniom, jakie są przewidziane przez ustawę i konieczne w społeczeństwie demokratycznym z uwagi na interesy bezpieczeństwa publicznego, ochronę porządku publicznego, zdrowia i moralności

⁶ M.A. Nowicki, w: *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, red. M.A. Nowicki, Warszawa 2021, s. 877.

⁷ Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 31 lipca 2009 r. w sprawie *Religionsgemeinschaft der Zeugen Jehovas i inni przeciwko Austrii*, skarga nr 40825/98, § 61; wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 25 maja 1993 r. w sprawie *Kokkinakis przeciwko Grecji*, skarga nr 14307/88, § 31; wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 1 lipca 2014 r. w sprawie *S.A.S. przeciwko Francji*, skarga nr 43835/11, § 125; wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 27 czerwca 2000 r. w sprawie *Cha'are Shalom Ve Tsedek przeciwko Francji*, skarga nr 27417/95, § 73.

⁸ Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 25 maja 1993 r. w sprawie *Kokkinakis przeciwko Grecji*, skarga nr 14307/88, § 31; wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 9 dnia lipca 2013 r. w sprawie *Sindicalut „Pastoral cel Bun” przeciwko Rumunii*, skarga nr 2330/09, § 136 oraz 165; wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 31 lipca 2009 r. w sprawie *Religionsgemeinschaft der Zeugen Jehovas i inni przeciwko Austrii*, skarga nr 40825/98, § 79; M.A. Nowicki, w: *Wokół Konwencji Europejskiej...*, op. cit., s. 877–878.

⁹ Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 21 lutego 2008 r. w sprawie *Alexandridis przeciwko Grecji*, skarga 19516/06, § 31–32; wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 18 lutego 1999 r. w sprawie *Buscarini i inni przeciwko San Marino*, skarga nr 24645/94, § 34.

¹⁰ M.A. Nowicki, w: *Wokół Konwencji Europejskiej...*, op. cit., s. 886.

¹¹ Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 25 października 2018 r. w sprawie *E.S. przeciwko Austrii*, skarga nr 38450/12, § 45.

¹² M.A. Nowicki, w: *Wokół Konwencji Europejskiej...*, op. cit., s. 877, 881, 886.

lub ochronę praw i wolności innych osób. Z treści tej normy wynika zatem, że ograniczeniu nie może podlegać sama wolność religii, a jedynie sposób jej manifestowania. Ingerencja państwa powinna się zatem aktualizować, gdy w wielowyznaniowym społeczeństwie zachodzi potrzeba zagwarantowania niezakłóconych praktyk religijnych wszystkim osobom¹³. Ograniczenia te muszą mieć rangę ustawową oraz być konieczne z uwagi na interesy bezpieczeństwa publicznego, ochronę porządku publicznego, zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób.

Na marginesie warto również zauważyć, że w praktyce wolność religii najczęściej koliduje z wolnością do uzewnętrzniania opinii. Zgodnie z art. 10 EKPC każdy ma prawo do wolności wyrażania opinii. Prawo to obejmuje wolność posiadania poglądów oraz otrzymywania i przekazywania informacji i idei bez ingerencji władz publicznych i bez względu na granice państwowe (ust. 1). Korzystanie z tych wolności, pociągających za sobą obowiązki i odpowiedzialność, może podlegać takim wymogom formalnym, warunkom, ograniczeniom i sankcjom, jakie są przewidziane przez ustawę i niezbędne w społeczeństwie demokratycznym w interesie bezpieczeństwa państwowego, integralności terytorialnej lub bezpieczeństwa publicznego ze względu na konieczność zapobieżenia zakłóceniu porządku lub przestępstwu, z uwagi na ochronę zdrowia i moralności, ochronę dobrego imienia i praw innych osób oraz ze względu na zapobieżenie ujawnieniu informacji poufnych lub na zagwarantowanie powagi i bezstronności władzy sądowej (ust. 2). W kontekście powyższego, pojawia się pytanie: które prawo, w razie kolizji, jest ważniejsze. Zagadnienie to było przedmiotem zainteresowania Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, który przyjął, że w takiej sytuacji konieczne jest ustalenie, po pierwsze, czy ingerencja w wolność opinii jest uzasadniona prawem, tj. regulacje limitujące muszą mieć rangę przynajmniej ustawową lub równorzędną, po drugie, czy zachodzi legitymowany cel ingerencji w wolność opinii, tj. potrzeba ochrony praw innych osób, w tym również chronionych na gruncie art. 9 EKPC, oraz po trzecie, czy ograniczenie jest niezbędne w demokratycznym społeczeństwie. Trzecia przesłanka jest ściśle powiązana z koncepcją tzw. marginesu oceny – tj. swobody państwa w ustaleniu tego, co jest „niezbędne w demokratycznym społeczeństwie”¹⁴. Wobec braku jednolitego europejskiego standardu ochrony przekonań religijnych, władze krajowe dysponują szerokim marginesem oceny, które środki prawne należy uznać za niezbędne w demokratycznym społeczeństwie¹⁵. Koncept marginesu oceny pozwala uwzględnić specyfikę danego społeczeństwa oraz kontekstu kulturowego, w jakim określone

¹³ Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 25 maja 1993 r. w sprawie *Kokinakis przeciwko Grecji*, skarga nr 14307/88, § 33.

¹⁴ Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 20 września 1994 r. w sprawie *Otto-Preminger-Institut przeciwko Austrii*, skarga nr 13470/87, § 42–50; wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 25 listopada 1996 r. w sprawie *Wingrove przeciwko Wielkiej Brytanii*, skarga 17419/90, § 36 i n.; K. Król, *Granice wolności artystycznej – zarys problematyki*, „Santander Art and Culture Law Review” 2018, nr 4/1, s. 175.

¹⁵ Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 25 października 2018 r. w sprawie *E.S. przeciwko Austrii*, skarga nr 38450/12, § 44; wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 20 września 1994 r. w sprawie *Otto-Preminger-Institut przeciwko Austrii*, skarga nr 13470/87, § 50 oraz 55; wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 25 listopada 1996 r. w sprawie *Wingrove przeciwko Wielkiej Brytanii*, skarga 17419/90, § 58.

rozwiązanie prawne funkcjonuje¹⁶. Nie oznacza to jednak, że państwo może arbitralnie zrezygnować z ochrony przekonań religijnych, ponieważ poza tym, że państwo dysponuje szerokim marginesem oceny, to ciąży na nim także pozytywny obowiązek zapewnienia pokojowego współistnienia grup wyznawców różnych religii oraz osób bezwyznaniowych¹⁷.

Zdaniem P. Sarneckiego wszystkie współczesne konstytucje państw demokratycznych (choćby formalnie), uwzględniają omawianą tu wolności jednostki¹⁸.

POLSKIE REGULACJE KONSTYTUCYJNE

I tak, polska Konstytucja¹⁹ już w uroczystej preambule mówi, że Naród Polski to obywatele zarówno wierzący w Boga, jak i nie podzielający tej wiary. Prawo do wolności sumienia i wyznania zostało natomiast unormowane wprost w art. 53 Konstytucji. Zgodnie z jego brzmieniem każdemu zapewnia się wolność sumienia i religii (ust. 1). Wolność religii obejmuje wolność wyznawania lub przyjmowania religii według własnego wyboru oraz uzewnętrzniania indywidualnie lub z innymi, publicznie lub prywatnie, swojej religii przez uprawianie kultu, modlitwę, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie i nauczanie. Wolność religii obejmuje także posiadanie świątyń i innych miejsc kultu w zależności od potrzeb ludzi wierzących oraz prawo osób do korzystania z pomocy religijnej tam, gdzie się znajdują (ust. 2). Rodzice mają prawo do zapewnienia dzieciom wychowania i nauczania moralnego i religijnego zgodnie ze swoimi przekonaniami (ust. 3). Religia kościoła lub innego związku wyznaniowego o uregulowanej sytuacji prawnej może być przedmiotem nauczania w szkole, przy czym nie może być naruszona wolność sumienia i religii innych osób (ust. 4). Wolność uzewnętrzniania religii może być ograniczona jedynie w drodze ustawy i tylko wtedy, gdy jest to konieczne do ochrony bezpieczeństwa państwa, porządku publicznego, zdrowia, moralności lub wolności i praw innych osób (ust. 5). Nikt nie może być zmuszany do uczestniczenia ani do nieuczestniczenia w praktykach religijnych (ust. 6). Nikt nie może być obowiązany przez organy władzy publicznej do ujawnienia swojego światopoglądu, przekonań religijnych lub wyznania (ust. 7).

Ochrona wolności sumienia i religii stanowi zasadę ustrojową, o czym przesądza nie tylko treść art. 53 Konstytucji, ale także art. 25 Konstytucji, a więc zasada ustrojowa regulująca relacje państwa do struktur wyznaniowych, stanowiąca o równouprawnieniu kościołów i innych związków wyznaniowych. Wolności te

¹⁶ L. Garlicki, w: *Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Tom I. Komentarz do artykułów 1–18*, red. L. Garlicki, Warszawa 2010, s. 552.

¹⁷ Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 25 października 2018 r. w sprawie *E.S. przeciwko Austrii*, skarga nr 38450/12, § 44.

¹⁸ P. Sarnecki, w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. L. Garlicki, M. Zubik, Warszawa 2016, s. 277.

¹⁹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483 z późn. zm.), dalej: Konstytucja.

są realizowane przede wszystkim w sferze prywatnej, ale mogą być również uzewnętrzniane w przestrzeni publicznej²⁰.

W świetle art. 53 Konstytucji, podmiotem zobowiązanym jest państwo, które powinno gwarantować jednostce możliwość swobodnego korzystania z przysługującej jej wolności sumienia i religii. Obowiązki państwa mają nie tylko wymiar negatywny (zakaz naruszania wolności), ale również wymiar pozytywny (nakaz ochrony wtedy, gdy omawiana wolność jest naruszana przez inne jednostki). Na innych podmiotach prywatnych spoczywa natomiast obowiązek poszanowania wolności sumienia i religii.

Istotą wolności jest swoboda działania przez jednostkę w określonych ramach wyznaczonych przez państwo. Konieczność wyznaczenia owych ram wynika z tego, że wolność zasadniczo nie ma charakteru absolutnego i może być ograniczana m.in. po to, aby inne jednostki z tej samej wolności mogły korzystać równolegle i w sposób od siebie niezależny²¹.

Wolność sumienia i religii to przede wszystkim wolność od ingerencji państwa i jego organów – mają one jednak też obowiązki pozytywne, korespondujące z tą wolnością, a polegające przede wszystkim na zapewnieniu swobody wyrażania poglądów w życiu publicznym.

Wolność wyznania rodzi po stronie organów władzy publicznej nie tylko obowiązki negatywne, jak obowiązek nienaruszania tej wolności, ale także obowiązki pozytywne, polegające na zapewnieniu warunków do korzystania z tej wolności w sposób dowolny, wybrany przez uprawnioną osobę, ale w granicach wyznaczonych przez prawo. Zgodnie z polską Konstytucją wolność sumienia oraz wolność wyznawania religii mają wymiar absolutny, ograniczeniu może jedynie podlegać wolność ich uzewnętrzniania²².

POLSKIE REGULACJE PRAWNOKARNE

W celu zapewnienia realizacji obowiązków państwa w zakresie swobodnego korzystania z wolności wyznania, polski ustawodawca wprowadził do Kodeksu karnego²³ uregulowania penalizujące przestępstwa przeciwko wolności sumienia i wyznania. Rozdział XXIV k.k. zawiera obejmuje trzy rodzaje czynów, tj. dyskryminację wyznaniową (art. 194 k.k.), złośliwe przeszkadzanie w wykonywaniu aktów religijnych (art. 195 k.k.) oraz obrażę uczuć religijnych (art. 196 k.k.).

Zgodnie z brzmieniem art. 194 k.k. kto ogranicza człowieka w przysługujących mu prawach ze względu na jego przynależność wyznaniową albo bezwyznaniowość, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

²⁰ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, LEX/el. 2021; P. Winczorek, *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Warszawa 2000, s. 73; P. Sarnecki, w: *Konstytucja...*, op. cit., s. 277–278.

²¹ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej...*, op. cit.; P. Sarnecki, w: *Konstytucja...*, op. cit., s. 278–279.

²² *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej...*, op. cit.

²³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (tj. Dz.U. z 2025 r., poz. 383), dalej: k.k.

Przyjęcie określonego światopoglądu, zawierającego w sobie wyznawanie określonej religii czy też jej odrzucenie, a także udział w czynnościach manifestujących ten wybór, ma wielkie znaczenie nie tylko dla poczucia tożsamości każdego człowieka, ale również dla poczucia spójności między wartościami, które wyznaje, oraz tymi, którym odpowiadają jego zachowania²⁴.

Przepis ten dotyczy dyskryminowania z powodu przynależności do określonego wyznania, albo z powodu braku wyznania. Stanowi on ochronę zarówno prawa do posiadania własnych przekonań, jak i pozostawiania bezwyznaniowym, tzn. prawo do zachowania określonego światopoglądu religijnego. W tym kontekście treść przepisu bardzo ściśle koresponduje z uregulowaniami konstytucyjnymi i jako dobro chronione określa tu wolność posiadania poglądów w sferze wewnętrznej ludzkiego życia oraz ich uzewnętrzniania w zgodzie z własnym sumieniem w granicach prawa. Wyrażona tu została także zasada równości, unormowana w art. 32 ust. 2 Konstytucji, zgodnie z którą wszyscy mają takie same prawo do uczestniczenia w życiu społecznym, bez względu na przynależność do określonej grupy wyznaniowej, albo brak takiej przynależności²⁵. Czynnością sprawczą tego przestępstwa będzie zatem, każda czynność, a więc zarówno działanie, jak i zaniechanie, która prowadzi do utrudniania lub uniemożliwiania korzystania z przysługującego pokrzywdzonemu katalogu praw ze względu na jego przynależność wyznaniową albo bezwyznaniowość. Istotnym elementem dyskryminacji wyznaniowej jest szczególna intencja, motywacja sprawcy, wyrażająca się w tym, że powodem jego czynienia na szkodę pokrzywdzonego, ograniczania go w przysługujących mu prawach, jest jego przynależność wyznaniowa lub brak jakiegokolwiek przynależności²⁶. „Ograniczanie człowieka w jego prawach” polega na czynieniu ograniczeń w jak najszerszym zakresie praw podmiotowych²⁷. Penalizowana dyskryminacja może zatem dotyczyć stosunków prywatnych i publicznych w procesach zarówno stowienia, jak i stosowania prawa²⁸.

W tym miejscu warto powołać się na ugruntowaną już tezę, że nie można uznać za przejaw omawianej dyskryminacji funkcjonowania zakorzenionych kulturowo symboli religijnych w życiu publicznym (np. poprzez ich zawieszenie w budynku władzy publicznej)²⁹.

Przestępstwo spenalizowane w art. 194 k.k. jest przestępstwem skutkowym, tym samym zostanie dokonane, jeśli ograniczenie praw faktycznie nastąpiło. Jeśli natomiast podjęto wyłącznie próbę ograniczenia tych praw, w przypadku gdy sprawca działał w zamiarze popełnienia czynu zabronionego i swoim zachowaniem zmierzał

²⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 września 2013 r., sygn. II CSK 1/13, LEX nr 1388592.

²⁵ S. Hypś, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2019, s. 1034.

²⁶ *Ibidem*, s. 1035.

²⁷ A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 445–446.

²⁸ N. Kłaczyńska, *Dyskryminacja religijna a prawnokarna ochrona wolności sumienia i wyznania*, Wrocław 2005, s. 208–219.

²⁹ W. Janyga, w: *Kodeks karny. Część szczególna. Tom I. Komentarz do art. 117–221*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2023, s. 584; wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 28 października 1998 r., sygn. I ACa 612/98, OSP 1999/10, poz. 177.

bezpośrednio do dokonania czynu zabronionego, co jednak nie nastąpiło, mamy do czynienia z usiłowaniem³⁰.

Art. 195 k.k. penalizuje zachowanie polegające na złośliwym przeszkadzaniu publicznemu wykonywaniu aktu religijnego kościoła lub innego związku wyznaniowego o uregulowanej sytuacji prawnej i przewiduje zagrożenie w postaci grzywny, kary ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. Tej samej karze podlega, kto złośliwie przeszkadza pogrzebowi, uroczystościom lub obrzędowi żałobnym.

Przepis ten ma na celu zapewnienie ochrony prawa do publicznego wykonywania kultu religijnego, a także ochronę czci zmarłych oraz uczuć uczestników uroczystości i obrzędów pogrzebowych. Chodzi zatem o zapewnienie wolności do publicznego wykonywania kultu religijnego, tzn. uzewnętrznienia swojej wiary, poprzez uprawianie kultu, uczestniczenie w obrzędach, modlitwę, praktykowanie i nauczanie, a także ochronę doniosłości obrzędu pogrzebowego, bez względu na jego charakter. Działanie sprawcy polega w tym przypadku na zakłócaniu powagi, nastroju skupienia, bądź na utrudnianiu lub uniemożliwianiu wykonywania czynności religijnej, zakłócaniu jej przebiegu lub udziału w nich. W przepisie wymaga się jednak, aby to działanie miało szczególną motywację sprawcy, tzn. charakter złośliwy. Oznacza on dokuczenie pokrzywdzonym, okazanie pogardy i lekceważenie dla wykonywanego aktu religijnego, cechuje się nieustępliwością i natarczywością³¹. To samo odnosi się do zakłócania wykonania obrzędu pochówku zmarłego.

Określone przez przepis art. 195 k.k. znamię „złośliwości” budzi największe wątpliwości interpretacyjne, a jednocześnie stanowi olbrzymią trudność dowodową w procesie karnym.

Owa „złośliwość” to szczególna motywacja sprawcy, która, jak słusznie zwraca się uwagę w doktrynie, przejawiać się może w chęci dokuczenia uczestnikom aktu czy pogrzebu, upokorzenia ich, uprzykrzenia, obrażenia, znieważenia bądź wystawienia na pośmiewisko. Może wynikać z chęci profanacji lub odwrócenia uwagi od aktu religijnego, z pobudki zamanifestowania, iż w odczuciu sprawcy religia, której aktowi przeszkadza, jest sprzeczna z jego systemem wartości, nie szanuje jej i pogardza jej obrzędami³².

Zresztą, wypada zadać pytanie, czy w świetle przytoczonych tu uregulowań konstytucyjnych brak „złośliwej” motywacji sprawcy usprawiedliwia przeszkadzanie podczas publicznego wykonywania aktu religijnego? Inne przyczyny zachowania sprawców mogą być równie naganne, ale w obecnym stanie prawnym nie poniosą oni odpowiedzialności karnej, pomimo naruszenia gwarancji nieskrepowanego uzewnętrzniania swoich przekonań wyznaniowych. Idąc dalej tym tokiem rozumowania, czy brak szczególnej motywacji sprawcy, który jednak działa umyślnie, może uchronić go przed poniesieniem odpowiedzialności karnej? Zdaje się *de lege ferenda*, że potrzeba pewnej interwencji legislacyjnej ustawodawcy, aby przepis ten swoją penalizacją objął także inne niż tylko złośliwe zachowania sprawców naruszających konstytucyjne wolności i prawa.

³⁰ J. Sobczak, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. R. Stefański, Warszawa 2025, Legalis.

³¹ S. Hypś, w: *Kodeks...*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, op. cit., s. 1038.

³² J. Sobczak, w: *Kodeks...*, red. R. Stefański, op. cit.

Kolejno, zgodnie z brzmieniem art. 196 k.k., kto obraża uczucia religijne innych osób, znieważając publicznie przedmiot czci religijnej lub miejsce przeznaczone do publicznego wykonywania obrzędów religijnych, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

„Uczucia religijne, ze względu na ich charakter, podlegają szczególnej ochronie prawa. Bezpośrednio powiązane są bowiem z wolnością sumienia i wyznania, stanowiąca wartość konstytucyjną”³³. Bez wątpienia dobrem chronionym przez przytoczony przepis są uczucia religijne osób wierzących, jako element emocjonalny, co jest wyrazem tolerancji światopoglądowej państwa zachowującego neutralność w sprawach religii i przekonań³⁴. Strona przedmiotowa czynu polega na publicznym znieważeniu przedmiotu czci religijnej lub miejsca przeznaczonego do publicznego wykonywania obrzędów religijnych.

Przez pojęcie przedmiotu czci religijnej rozumie się przedmiot, który przez daną wspólnotę religijną, kościół lub związek wyznaniowy jest kultywowany, godny najwyższego szacunku i uwielbienia. Pojęcie „przedmiot czci religijnej” jest z reguły dookreślone w danym kontekście kulturowym w odniesieniu do religii powszechnie wyznawanych w danym miejscu i czasie. Należy jednak przywołać w tym miejscu słuszne stanowisko, że ta przejrzystość znaczeniowa pojęcia przedmiotu czci religijnej nie zawsze może dotyczyć takich religii czy kultów, które nie są w danym społeczeństwie rozpowszechnione. Może mieć to negatywny wpływ na zagwarantowanie każdemu ochrony wolności religijnych w aspekcie wolności od obrazy uczuć religijnych, w zależności do skali występowania danej religii w społeczeństwie, która przekłada się na świadomość społeczeństwa co do istnienia tych przedmiotów³⁵.

Miejszem przeznaczonym do publicznego wykonywania obrzędów religijnych są natomiast budynki lub tereny, które zostały przez daną wspólnotę religijną uznane za miejsca sprawowania kultu bądź aktów religijnych w obecności innych osób, jak np. kościoły, oraz miejsca, w których są one sprawowane okazjonalnie – za zgodą i po powiadomieniu stosownych władz. Miejszem „przeznaczonym do publicznego wykonywania obrzędów religijnych” nie jest zatem każde miejsce wybrane przez uczestników tego obrzędu w tym celu, ale musi ono być „przeznaczone” do tego, w formie stosownej decyzji władz publicznych³⁶.

Zachowanie sprawcy jest ukierunkowane na wywołanie u pokrzywdzonego tym przestępstwem odczucia obrazy jego uczuć religijnych, które są kształtowane treścią danej religii, czy też stosunkiem do przedmiotu, objętego przez daną religię konkretnym znaczeniem, przedmiotu kultu, godnego najwyższego szacunku. Poniżający lub obelżywy charakter określonych zachowań musi być oceniany obiektywnie, „z uwzględnieniem przekonań panujących w kręgu kulturowym, z którego

³³ Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 czerwca 1994 r., sygn. K 17/93, OTK 1994, Nr 1, poz. 11.

³⁴ Ibidem; uchwała Sądu Najwyższego z dnia 29 października 2012 r., sygn. I KZP 12/12, OSP 2013, Nr 2, poz. 19.

³⁵ J. Sobczak, w: *Kodeks...*, red. R. Stefański, op. cit.

³⁶ Ibidem.

wywodzi się pokrzywdzony”³⁷. Zachowanie sprawcy może przybrać postać wypowiedzi słownej lub może być wyrażone za pomocą gestów, pisma czy obrazów. Możliwa jest także realizacja znamion tego przestępstwa przez zaniechanie.

Znamiona przestępstwa penalizowanego w art. 196 k.k. wypełnia jedynie takie znieważenie przedmiotu czci religijnej, które ma miejsce publicznie, co sprowadza się do tego, że znieważenie musi zostać dostrzeżone przez większą, bliżej nieokreśloną liczbę osób.

Podobnie jak art. 195 k.k., tak i art. 196 k.k. generuje duże problemy interpretacyjne. Wynikają one z problematyki określenia strony podmiotowej przestępstwa z uwagi na jego redakcję. Wynika to z użycia przez ustawodawcę w treści normy dwóch określeń – mogą być one traktowane jako równoznaczne znamiona czasownikowe strony wykonawczej: „znieważając”, „obraża”. Część przedstawicieli doktryny uważa, że występki ten można popełnić z zamiarem bezpośrednim lub ewentualnym³⁸. Inni z kolei ograniczają możliwość kwalifikacji zachowania sprawcy do realizacji znamion przedmiotowych wyłącznie z zamiarem bezpośrednim³⁹. Należy odnotować również stanowisko o charakterze pośrednim⁴⁰.

Jak trafnie podkreśla A. Marek, interpretacja tego przepisu nie jest sprawą prostą także z tego powodu, że trudno jest dokonać kategorycznej oceny tego, co jest znieważające, a co stanowi jedynie przejaw korzystania z wolności słowa w przedmiocie dyskusji i krytyki symboli czy dogmatów będących przedmiotem kultu ich wyznawców, w ramach tzw. dopuszczalnej krytyki⁴¹. W tym miejscu wypada zacytować, że „wolności człowieka, czy to w postaci wolności wyrażania opinii, w tym również wolności artystycznej, czy to w postaci wolności religijnej, nie są nieograniczone, gdyż granice dla nich zawsze stanowią inne wolności. Nie można przy tym przyjąć, aby można było przyznać prymat wolności słowa czy też wolności wypowiedzi artystycznej nad prawem do poszanowania uczuć religijnych i odwrotnie”⁴².

³⁷ R. Paprzycki, *Prawnokarna analiza zjawiska satanizmu w Polsce*, Kraków 2002, s. 43. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 lutego 1993 r., sygn. III KRN 24/92, „Wokanda” 1993, nr 10, s. 8 i n.

³⁸ M. Filar, *Przestępstwa przeciwko wolności sumienia i wyznania*, „Nowa kodyfikacja karna. Kodeks karny. Krótkie komentarze” 1998, z. 18, Warszawa, s. 105; I. Zgoliński, *Komentarz do art. 196 k.k.*, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzosek, A. Lach, J. Lachowski, T. Oczkowski, A. Ziółkowska, LEX/el. 2023; S. Czepita, Ł. Pohl, *Strona podmiotowa przestępstwa obrazy uczuć religijnych i jego formalny charakter*, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 12, s. 72–82.

³⁹ J. Wojciechowska, w: *Kodeks karny. Część szczególna*. Tom 1, red. A. Wąsek, R. Zawłocki, Warszawa 2010, s. 901.

⁴⁰ W. Wróbel, w: *Kodeks karny. Część szczególna*. Tom 2. *Komentarz do art. 117–277 k.k.*, red. A. Zoll, Kraków 2006, s. 587.

⁴¹ A. Marek, *Kodeks...*, op. cit., s. 446–447.

⁴² Wyrok Sądu Okręgowego w Gdańsku z dnia 22 grudnia 2015 r., sygn. I C 279/12, LEX nr 1973724; por. wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 15 września 2022 r. w sprawie *Rabczewska przeciwko Polsce*, skarga nr 8257/13.

NIEMIECKIE REGULACJE KONSTITUCYJNE

Celem dokonania analizy przepisów penalizujących czyny godzące w wolność wyznania w niemieckim prawie karnym, warto w pierwszej kolejności przywołać uregulowania konstytucyjne. Ustawa Zasadnicza Republiki Federalnej Niemiec z 23 maja 1949 r.⁴³ w kilku artykułach zagwarantowała wolność sumienia i wyznania.

I tak, na wstępie warto podkreślić wyartykułowany wprost zakaz dyskryminowania, a także uprzywilejowania ze względu na płeć, pochodzenie społeczne, rasę, język, kraj i pochodzenie narodowe, wyznanie, poglądy religijne i polityczne (art. 3 ust. 3 GG⁴⁴). Zgodnie z art. 4 ust. 1 i 2 GG⁴⁵ wolność wyznania, sumienia i swoboda przekonań religijnych i światopoglądowych są nienaruszalne oraz zapewnia się swobodę praktyk religijnych – o ile nie zostaną naruszone prawa innych osób, zasady moralności lub porządku konstytucyjnego (art. 2 GG). Ponadto, zgodnie z brzmieniem art. 33 ust. 3 GG⁴⁶, korzystanie z praw cywilnych i obywatelskich, dostęp do sprawowania urzędów publicznych oraz prawa uzyskane w trakcie pełnienia służby cywilnej są niezależne od wyznania; i nikt nie może być gorzej traktowany z powodu przynależności lub braku przynależności wyznaniowej bądź światopoglądowej. W art. 7 ust. 3 ustawy zasadniczej przewiduje się nauczanie religii w szkołach publicznych, obciążając państwo kosztami jego organizacji. Na straży konstytucyjnej zasady wolności sumienia i wyznania jako praw podstawowych jednostki stoi Federalny Trybunał Konstytucyjny, co zostało wyrażone w art. 93 ust. 1 pkt 4a⁴⁷.

W zakresie ochrony wolności wyznania polska i niemiecka ustawa zasadnicza przewidują tożsame rozwiązania. Z całą pewnością polska Konstytucja traktuje to zagadnienie bardziej szczegółowo, kompleksowo regulując rozwiązania dotyczące wolności wyznania w jednym przepisie, jednak ich zakres podmiotowy i przedmiotowy pozostają analogiczne.

⁴³ Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland vom 23. Mai 1949 (BGBl. S. 1), zuletzt geändert durch Artikel 1 und 2 Satz 2 des Gesetzes vom 29. September 2020 (BGBl. I S. 2048), dalej: GG.

⁴⁴ Niemand darf wegen seines Geschlechtes, seiner Abstammung, seiner Rasse, seiner Sprache, seiner Heimat und Herkunft, seines Glaubens, seiner religiösen oder politischen Anschauungen benachteiligt oder bevorzugt werden. Niemand darf wegen seiner Behinderung benachteiligt werden.

⁴⁵ 1. Die Freiheit des Glaubens, des Gewissens und die Freiheit des religiösen und weltanschaulichen Bekenntnisses sind unverletzlich. 2. Die ungestörte Religionsausübung wird gewährleistet.

⁴⁶ Der Genuß bürgerlicher und staatsbürgerlicher Rechte, die Zulassung zu öffentlichen Ämtern sowie die im öffentlichen Dienste erworbenen Rechte sind unabhängig von dem religiösen Bekenntnis. Niemandem darf aus seiner Zugehörigkeit oder Nichtzugehörigkeit zu einem Bekenntnisse oder einer Weltanschauung ein Nachteil erwachsen.

⁴⁷ Das Bundesverfassungsgericht entscheidet über Verfassungsbeschwerden, die von jedermann mit der Behauptung erhoben werden können, durch die öffentliche Gewalt in einem seiner Grundrechte oder in einem seiner in Artikel 20 Abs. 4, 33, 38, 101, 103 und 104 enthaltenen Rechte verletzt zu sein.

NIEMIECKIE REGULACJE PRAWNOKARNE

W celu urzeczywistnienia ochrony wolności wyznania zagwarantowanej w konstytucji, niemiecki ustawodawca wprowadził stosowne unormowania w niemieckim Kodeksie karnym⁴⁸, w Rozdziale 11 zatytułowanym „Przestępstwa przeciwko religii i wyznaniu”.

Art. 166 StGB⁴⁹ dotyczy obrazy przekonań, wspólnot religijnych i stowarzyszeń ideologicznych. Zgodnie z jego brzmieniem kto publicznie lub poprzez rozpowszechnianie treści znieważa treść przekonań religijnych lub światopoglądowych innych osób w sposób mogący zagrażać porządkowi publicznemu, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3 lub karze grzywny. Tej samej karze podlega również ten, kto publicznie lub poprzez rozpowszechnianie treści znieważa kościół krajowy lub inną wspólnotę religijną bądź stowarzyszenie światopoglądowe, jego instytucje lub obyczaje w sposób mogący zagrażać porządkowi publicznemu.

Przepis ten zawiera przesłankę znieważania przekonań religijnych lub innych ideologii, Kościoła bądź związku religijnego, a nawet obyczajów, o ile może to doprowadzić do zakłócenia porządku publicznego. W pewnym sensie pokrywa się on z art. 130 StGB⁵⁰, który ogólnie chroni spokój publiczny. Dobrem chronionym jest zatem w tym przypadku porządek publiczny, a nie wyznanie samo w sobie czy też uczucia religijne wyznawców⁵¹. Przestępstwo bluźnierstwa podlegać będzie penalizacji nie z powodu samego zaistnienia, lecz dopiero wtedy, gdy spotka się ze sprzeciwem społeczeństwa. Warunkiem koniecznym jest więc jego publiczny charakter. Z kolei sprawca czynu może zostać ukarany jedynie za spowodowanie swoim zachowaniem zakłócenia spokoju społecznego, a nie za sam fakt obrazy uczuć religijnych. Przepis § 166 StGB klasyfikuje się jako przestępstwo abstrakcyjnego narażenia dobra prawnego. Wystarczające będzie zatem, że zajdą uzasadnione obawy, iż porządek publiczny może zostać zakłócony. Według polskiej terminologii prawniczej określić je można jako przestępstwo formalne. W doktrynie niemieckiej podkreśla się, że przepis ten powinien stanowić obiektywny miernik wartości, wskazujący jasne i nieprzekraczalne granice, gdy dochodzi do sporów społecznych, szczególnie na tle religijnym czy ideologicznym⁵².

W kontekście powyższego, należy podkreślić, że ochrona gwarantowana przez art. 196 k.k. jest nieporównanie szersza do tej, o której mowa w art. 166 StGB.

⁴⁸ Strafgesetzbuch vom 15. Mai 1871 (BGBl 1998, cz. I, s. 3322), dalej: StGB.

⁴⁹ § 166. 1. Wer öffentlich oder durch Verbreiten eines Inhalts (§ 11 Absatz 3) den Inhalt des religiösen oder weltanschaulichen Bekenntnisses anderer in einer Weise beschimpft, die geeignet ist, den öffentlichen Frieden zu stören, wird mit Freiheitsstrafe bis zu drei Jahren oder mit Geldstrafe bestraft. 2. Ebenso wird bestraft, wer öffentlich oder durch Verbreiten eines Inhalts (§ 11 Absatz 3) eine im Inland bestehende Kirche oder andere Religionsgesellschaft oder Weltanschauungsvereinigung, ihre Einrichtungen oder Gebräuche in einer Weise beschimpft, die geeignet ist, den öffentlichen Frieden zu stören.

⁵⁰ § 130. 1. Wer in einer Weise, die geeignet ist, den öffentlichen Frieden zu stören...

⁵¹ B. Valerius, w: *Strafgesetzbuch. Kommentar*, red. B. von Heintschel-Heinegg, München 2010, s. 1110.

⁵² G. Czermak, E. Hilgendorf, *Religions- und Weltanschauungsrecht: Eine Einführung*, Berlin 2018, s. 278.

Zasadnicza różnica dotyczy dobra chronionego – w Polsce są to uczucia religijne, a w Niemczech – porządek publiczny. Interpretacja art. 196 k.k. nie pozwala bowiem na wskazanie porządku publicznego jako nawet pobocznego przedmiotu ochrony⁵³.

Art. 167 StGB⁵⁴ stanowi, że kto umyślnie i rażąco zakłóca nabożeństwo lub wykonywanie aktu religijnego kościoła lub innej wspólnoty wyznaniowej istniejącej w Niemczech, lub dopuszcza się znieważających zachowań w miejscu poświęconym kultowi takiej wspólnoty wyznaniowej, podlega karze pozbawienia wolności do lat trzech albo grzywnie. Obchody krajowego stowarzyszenia świątopoglądowego są równoznaczne z nabożeństwem.

Przepis art. 167 StGB odpowiada w swej treści art. 195 § 1 k.k. Ma na celu zapewnienie ochrony prawa do wykonywania nabożeństwa, aktu religijnego, bądź obchodów stowarzyszenia świątopoglądowego, zarejestrowanego w kraju, oraz penalizowanie zachowań godzących w wolność uzewnętrzniania swoich przekonań.

To samo odnosi się do zakłócania wykonania obrzędu pochówku zmarłego. Zgodnie bowiem z dyspozycją art. 167a StGB⁵⁵ karze pozbawienia wolności do lat trzech lub grzywnie podlega ten, kto umyślnie lub świadomie zakłóca pogrzeb. Z tym że w polskim prawie przeszkadzanie musi mieć charakter złośliwy, a więc polegać na świadomym obrażaniu, wyśmiewaniu czy lekceważeniu, w prawie niemieckim natomiast wystarczające jest działanie umyślne (sprawcy zależy na osiągnięciu celu działania, tj. na zakłóceniu obrzędu) lub świadome (sprawca przewiduje wystąpienie zakłócenia) sprawcy. Wynika z tego, że w Niemczech karane będzie zakłócanie obrzędu pochówku także wtedy, gdy celem sprawcy nie będzie chęć sprawienia dolegliwości, motywowana z reguły chęcią poniżenia, wyszydzenia, czy obrażenia uczuć osób uczestniczących w akcie religijnym.

Ostatni artykuł w rozdziale obejmującym przestępstwa przeciwko wolności wyznania przewiduje odpowiedzialność karną za zakłócanie spokoju zmarłych. Zgodnie z art. 168 ust. 1 i 2 StGB⁵⁶ kto będąc do tego nieuprawnionym, zabiera ciało lub części ciała zmarłej osoby, martwy płód, ich części lub prochy osoby zmarłej spod pieczy uprawnionego lub kto dopuszcza się znieważających zachowań względem nich, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3 lub grzywnie. Tej samej karze podlega również ten, kto niszczy lub uszkadza miejsce spoczynku,

⁵³ J. Kulesza, *Kryminalizacja obrazy uczuć religijnych. Glosa do wyroku TK z dnia 6 października 2015 r., SK 54/13*, „Prokuratura i Prawo” 2016, nr 9, s. 136–142.

⁵⁴ § 167. 1. Wer (1.) den Gottesdienst oder eine gottesdienstliche Handlung einer im Inland bestehenden Kirche oder anderen Religionsgesellschaft absichtlich und in grober Weise stört oder (2.) an einem Ort, der dem Gottesdienst einer solchen Religionsgesellschaft gewidmet ist, beschimpfenden Unfug verübt, wird mit Freiheitsstrafe bis zu drei Jahren oder mit Geldstrafe bestraft. 2. Dem Gottesdienst stehen entsprechende Feiern einer im Inland bestehenden Weltanschauungsvereinigung gleich.

⁵⁵ § 167a. Wer eine Bestattungsfeier absichtlich oder wissentlich stört, wird mit Freiheitsstrafe bis zu drei Jahren oder mit Geldstrafe bestraft.

⁵⁶ § 168. 1. Wer unbefugt aus dem Gewahrsam des Berechtigten den Körper oder Teile des Körpers eines verstorbenen Menschen, eine tote Leibesfrucht, Teile einer solchen oder die Asche eines verstorbenen Menschen wegnimmt oder wer daran beschimpfenden Unfug verübt, wird mit Freiheitsstrafe bis zu drei Jahren oder mit Geldstrafe bestraft. 2. Ebenso wird bestraft, wer eine Aufbahrungsstätte, Beisetzungsstätte oder öffentliche Totengedenkstätte zerstört oder beschädigt oder wer dort beschimpfenden Unfug verübt. 3. Der Versuch ist strafbar.

miejsce pochówku lub publiczne miejsce pamięci zmarłych lub kto dopuści się tam znieważających zachowań.

Norma ta chroni przede wszystkim poczucie szacunku i taktu wobec bliskich osób zmarłych. Niewątpliwie, częścią tej ochrony jest również godność osoby zmarłej⁵⁷.

Przepis ten odpowiada polskiej regulacji art. 262 k.k. Zgodnie z jego treścią kto znieważa zwłoki, prochy ludzkie lub miejsce spoczynku zmarłego, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2 (§ 1). Kto ograbia zwłoki, grób lub inne miejsce spoczynku zmarłego, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8 (§ 2). W polskim Kodeksie karnym przepis ten jednak znalazł się wśród przestępstw przeciwko porządkowi publicznemu.

PODSUMOWANIE

Celem tego artykułu nie była komentatorska analiza przepisów karnych obowiązujących w Polsce czy Niemczech, z uwzględnieniem możliwie najszerszego zapamiętania na nie przez doktrynę i judykaturę zawierająca próbę zbadania wszelkich wątpliwości interpretacyjnych. Dążeniem autorki było prawnoporównawcze ukazanie ustrojowych i ustawowych aspektów karnomaterialnej ochrony wyznania w tych dwóch porządkach prawnych.

Warto zaznaczyć, że prawnokarna ochrona wolności wyznania podlega ochronie w aktach prawa międzynarodowego, w tym Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności i w postanowieniach większości konstytucji obowiązujących w Europie. Na władzach krajowych ciąży obowiązek zapewnienia pokojowej koegzystencji różnych wyznań i religii, czemu przepisy takie służą. W tym kontekście, pierwszą konkluzją jest fakt, że przestępstwa przeciwko wolności wyznania, choć o odmiennym rodzaju znamion, są w Polsce i Niemczech ścigane z urzędu i muszą być popełnione w sposób umyślny. Są to także przestępstwa powszechne.

Ważna norma dotycząca obrazy uczuć religijnych przedstawia całkowicie odmienny przedmiot dobra chronionego prawem. Podczas gdy polski ustawodawca znamionuje te przestępstwa w odniesieniu do naruszenia wolności i praw wyznawców religii, a nawet ich uczuć, to w systemie niemieckim ochrona zagwarantowania została pokojowi publicznemu. Tzn. przestępstwa stanowią takie zachowania sprawców, które zagrażają porządkowi publicznemu. Oczywiście, celem każdego prawodawcy powinno być zabezpieczenie pewnego ładu religijnego w państwie, co w społeczeństwach pluralistycznych pod względem religii i wyznań jest równie potrzebne, jak w państwach jednorodnych konfesyjnie, to mimo wszystko jednak to ochrona wolności religii, sumienia czy wyznania, powinna być w tym wypadku dobrem pierwszoplanowym.

Porównując przepisy dotyczące przeszkadzaniu w wykonywaniu aktów religijnych, trzeba zauważyć, że polski ustawodawca penalizuje wyłącznie zachowania sprawców o szczególnej motywacji, tj. złośliwości, która miałaby polegać na chęci dokuczenia czy ośmieszenia, bez innych powodów przemawiających za takim

⁵⁷ M. Heuchemer, w: *Strafgesetzbuch...*, op. cit., s. 1119.

zachowaniem. To z pewnością stanowi trudność dowodową w procesach karnych, a jednocześnie wyklucza ukaranie sprawców działających z innymi, również naganymi, pobudek. Ponadto, chodzi wyłącznie o publiczne akty religijne. Niemiecki ustawodawca natomiast wymaga, aby zakłócenia aktów religijnych były rażące, tj. dające się łatwo stwierdzić, niewątpliwe i odpowiednio duże. Nie każde naruszenie zatem będzie penalizowane. Nadto, dla karalności nagannych zachowań w miejscach kultu wymaga się ich charakteru znieważającego, tj. obraźliwego i ponizającego.

Jeśli chodzi z kolei o uroczystości pogrzebowe, to niemiecki ustawodawca łągodzi znamiona i wymaga od sprawcy zachowania umyślnego i świadomego, podczas gdy polski ustawodawca – zapewniając tym samym słabszą ochronę – dla tego typu dóbr, znowu wymaga, aby wypełnione było znamię złośliwości.

Przestępstwo zabezpieczenia zwłok w obu porządkach prawnych jest podobnie unormowane. W obydwu wypadkach ustawodawcy oparli się na przesłance znieważenia. W Niemczech przepis ten znalazł się jednak w rozdziale dotyczącym czynów popełnionych przeciwko wolności religijnej i światopoglądowej, podczas gdy polski ustawodawca uznaje taki czyn za popełniony przeciwko porządkowi publicznemu, a przedmiotem ochrony czyni szacunek i cześć dla zmarłych. Tym samym, mogłoby się wydawać, że znaczenie tych dóbr wykracza poza wyznanie czy religię i zostało zgeneralizowane, tzn. nadano mu szerszy charakter. W takim rozumieniu bowiem czyny te miałyby godzić w zasady współżycia społecznego. Warto jednak podkreślić, co przeczy powyższej tezie, że już sam ustawodawca zwraca uwagę⁵⁸, iż w rozdziale XXXII k.k. znalazły się przestępstwa, które trudno przyporządkować ze względu na przedmiot ochrony do innych rozdziałów.

Analiza rozwiązań przyjętych w wybranych krajowych systemach prawa karnego prowadzi do wniosku, że ani ustawodawca polski, ani niemiecki nie uniknęli rozwiązań, które mogą nastroczać trudności w ukaraniu sprawców czynów godzących w wolność religijną czy wolność wyznania. Niemniej nie wydaje się, by ich unormowania były aż tak niejednoznaczne, żeby uniemożliwiać stwierdzenie, czy w określonej sytuacji doszło do naruszenia prawa, czy też nie. Mimo to, trudności interpretacyjne sprawiają, że nie sposób przewidzieć, czy sądy w zbliżonych stanach faktycznych będą dopatrywały się przestępstwa. Bowiem to złożoność i różnorodność zjawisk religijnych oraz zmiany społeczno-kulturowe stanowią największy problem. Zdaje się zatem, że źródeł wciąż powracających publicznych dyskusji na temat rozumienia granic wolności religijnej należy upatrywać nie tyle w „nieprecyzyjnych” przepisach, co w sferze światopoglądowej. Abstrahując od powyższego, zawsze należy postulować w obu systemach takie zmiany, by przyjąć rozwiązania o najwyższym standardzie ochrony wolności wyznania.

⁵⁸ *Kodeks karny – uzasadnienie*, Warszawa 1997, s. 202.

BIBLIOGRAFIA

- Czepita S., Pohl Ł., *Strona podmiotowa przestępstwa obrazy uczuć religijnych i jego formalny charakter*, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 12.
- Czermak G., Hilgendorf E., *Religions- und Weltanschauungsrecht: Eine Einführung*, Berlin 2018.
- Filar M., *Przestępstwa przeciwko wolności sumienia i wyznania, Nowa kodyfikacja karna. Kodeks karny. Krótkie komentarze*, z. 18, Warszawa 1998.
- Kaćka K., *Geneza i źródła wolności religii w europejskiej przestrzeni politycznej i prawnej*, „Seminare” 2013, nr 34.
- Kłaczyńska N., *Dyskryminacja religijna a prawno-karna ochrona wolności sumienia i wyznania*, Wrocław 2005.
- Kodeks karny. Część szczególna. Tom 1*, red. A. Wąsek, R. Zawłocki, Warszawa 2010.
- Kodeks karny. Część szczególna. Tom 2. Komentarz do art. 117–277 k.k.*, red. A. Zoll, Kraków 2006.
- Kodeks karny. Część szczególna. Tom I. Komentarz do art. 117–221*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2023.
- Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2019.
- Kodeks karny. Komentarz*, red. R. Stefański, Warszawa 2025.
- Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzosek, A. Lach, J. Lachowski, T. Oczkowski, A. Ziółkowska, LEX/el. 2023.
- Konstytucja RP, T. I. Komentarz do art. 1–86*, red. L. Bosek, M. Safjan, Warszawa 2016.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. L. Garlicki, M. Zubik, Warszawa 2016.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, LEX/el. 2021.
- Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Tom I. Komentarz do artykułów 1–18*, red. L. Garlicki, Warszawa 2010.
- Król K., *Granice wolności artystycznej – zarys problematyki*, „Santander Art and Culture Law Review” 2018, nr 4/1.
- Kulesza J., *Kryminalizacja obrazy uczuć religijnych. Glosa do wyroku TK z dnia 6 października 2015 r., SK 54/13*, „Prokuratura i Prawo” 2016, nr 9.
- Marek A., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2010.
- Paprzycki R., *Prawno-karna analiza zjawiska satanizmu w Polsce*, Kraków 2002.
- Rozner M., *Prawo do wolności religijnej w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka z 1950 r.*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2002, nr 5.
- Strafgesetzbuch. Kommentar*, B. von Heintschel-Heinegg, München 2010.
- Szymanek J., *Konstytucjonalizacja prawa do wolności myśli, sumienia, religii i przekonań*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2007, nr 10.
- Winczorek P., *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Warszawa 2000.
- Wokót *Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, red. M.A. Nowicki, Warszawa 2017.

Cytuj jako:

Bachurska B., *Prawnoporównawcze aspekty penalizacji czynów godzących w wolność wyznania w polskim i niemieckim prawie karnym*, „Ius Novum” 2025, nr 4 (19), s. 32–47. DOI: 10.26399/iusnovum.v19.4.2025.34/b.bachurska